

Pande Lazarevski, PhD

Institute for Sociological, Political and Juridical Research, “Ss. Cyril and Methodius”
University in Skopje
pande.lazarevski2@gmail.com

Nikola Gjorgon, PhD

“Ss. Cyril and Methodius” University in Skopje (alumni)
nikola.gjorgon@gmail.com

**THE ROLE OF SCIENTIFIC NETWORKS AND NATIONAL
COORDINATION IN PREVENTION OF REDUCTION OF DISASTERWS
RISKS**

**УЛОГАТА НА НАУЧНАТА ВМРЕЖЕНОСТ И НАЦИОНАЛНАТА
КООРДИНАЦИЈА ВО НАМАЛУВАЊЕТО НА РИЗИЦИТЕ ОД
КАТАСТРОФИ**

Abstract

Disaster risk reduction begins with right understanding of the nature of risks. Science has a key role to play in understanding risks and building resilience. As a result, scientific and academic communities on national, regional and global levels were included in the process of designing and implementation of the most relevant agendas such as the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030. However, one of the greatest challenges to implementing the Sendai Framework is the “limited knowledge of existing networks between scientific research institutions and their active role in DRR research, capacity development, and other technical services.” This lack of coordination can lead to unnecessary and expensive repetition of research, duplication of activities, re-opening absolved questions, which can in turn negatively impact the policy-making process. We examine this challenge through the experience of the expert dimension of the Macedonian National Platform for Disaster Risk Reduction. In order to enable synergy between science

and decision-makers, the expert level consisted of a legal, socio-economic and academic-expert council. However, due to the discontinuity and years of stagnation in the development of the National Platform, the expert dimension and the academic and laboratory networks were neglected. For this reason, we raise the question of effective coordination of limited human, financial and material-technical resources and emphasize the link between the expert dimension and decision makers. While having in mind the lessons (not) learned so far, we contrast the science-based policies and the oportune political improvisations. Emphasizing the need for renewed netowrking of scientific and expert capacities for the purpose of disaster risk reduction, we point to two solutions. First, in order to use the limited resources in a effective and efficient manner, we propose using the existing, yet neglected national coordination mechanism. Second, establishing an academic Center of excellence as a platform of knowledge and skills that connects disaster risk reduction researchers and practitioners.

Keywords: Disaster risk reduction; Sendai framework for disaster risk reduction 2015-2030; scientific and academic network; National platform for disaster risk reduction; Center of excellence.

ВОВЕД

Намалувањето на ризиците од катастрофи се дефинира како концепт и практика што имплицира систематски напори за анализирање и намалување на причинителите на катастрофи; намалување на ранливоста на заедниците и животното опкружување во целина и на луѓето и нивната сопственост, поединечно, како и подготовки за превенција и намалување на разорните последици од настани загрозувачки по животот, здравјето и имотот на граѓаните и критичната јавна инфраструктура. Во таа смисла, темелното намалување на ризиците зависи од вклученоста на секој дел од општеството, секој сегмент од државата и секој дел од јавниот и приватниот сектор.

Намалувањето на ризиците од катастрофи започнува со правилно разбирање на природата на ризиците. На ризиците од катастрофи повеќе не се гледа како на просторно и временски статични и изолирани феномени, туку како на меѓузависни, комплексни и динамични. Климатските промени, неконтролираната експлоатација на ресурсите, загадувањето на животната средина, уништувањето на биодиверзитетот, рапидната урбанизација и зголемената социјална и економска нееднаквост придонесуваат кон поголема изложеност и ранливост на заедниците кон ризиците од катастрофи (UNDRR 2019, 79). Поради се поголемата меѓуповрзаност, една несреќа или катастрофа може каскадно да се прелее и предизвика дополнителни и непредвидливи последици. Пример за тоа се климатските промени, но и пандемијата на КОВИД-19 што иако започна како здравствена криза, многу бргу поприми економска, еколошка и социјална димензија.

Науката има клучна улога во разбирањето на ризиците и градењето отпорност кон нив. Меѓународните напори за намалување на ризиците се кристализираа за време на Меѓународната декада за намалување на природни катастрофи 1990-1999 (International Decade for Natural Disaster Reduction - IDNDR) во рамките на која, на Светската конференција за намалување на ризици од катастрофи, одржана во Јокохама во 1994 година, се усвои “Стратегија и акционен план за побезбеден свет: насоки за превенција од природни катастрофи, подготвеност и справување со последици”. Меѓународната стратегија за намалување на катастрофи на Обединетите нации (United Nations International Strategy for Disaster Reduction - UNISDR)¹ во 2008 го воспостави Научниот и технички комитет (Science and Technical Committee), а веќе во 2009 година го издаде првиот Глобален Извештај за проценка на намалување на ризиците од катастрофи (Global Assessment Report – GAR). Со Рамката за акција од Хјого 2005-2015 (Hyogo Framework for Action - HFA) беше препознаена потребата од поголемо учество на науката во процесот на носење политики и одлуки. Поради тоа, UNISDR создаде амбиент за активно вклучување на научните и академски заедници на национално, регионално и глобално ниво во евалуацијата на нејзината ефективност (UNISDR 2011), како и дизајнирањето на последователната Рамка за намалување на ризици од катастрофи од Сендаи 2015-2030 (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030 – SFDRR).

¹ На 01.05.2015 година UNISDR е преименувана во UN Office for Disaster Risk Reduction - UNDRR.

Вклученоста на научната заедница е незаменлива за имплементација на првиот приоритет на Рамката од Сендаи, а кој се однесува на правилното разбирање на ризиците и нивно темелно намалување,²но и вториот приоритет што се однесува на јакнење на управувањето со ризици од катастрофи³ (UNISDR 2015, Paragraphs 24, 26). Имплементацијата на двата приоритети зависи од вмреженоста на научната и експертска заедница, и вложувањето во врвна, интердисциплинарна и мултидисциплинарна експертиза поткрепена со иновативни технологии и методолошки рамки.

Рамката од Сендаи повикува на партнерство меѓу науката и политиката. Притоа, Рамката упатува на „мултихазарден пристап и инклузивен и информиран процес на носење одлуки врз основа на отворена размена и ширење на расчленети податоци [...] како и врз основа на лесно пристапни, ажурирани, разбирливи, научно-втемелени информации за ризиците [...]“ (UNISDR 2015 Paragraph 19 g). Академските, научните и истражувачките центри и мрежи имаат незаменлива улога во системското намалување на ризиците од катастрофи преку проучување на факторите на ризици, подготовка на сценарија. Оттука, Рамката од Сендаи се залага за „промовирање и унапредување на дијалогот и соработката меѓу научната и технолошката заедница, другите релевантни чинители и носители на одлуки, а со цел да се овозможи носење на научно засновани политики и одлуки за менаџирањето/управувањето со ризиците од катастрофи.“ (UNISDR 2015 Paragraph 24 h). Притоа се нагласува дека правилното разбирање на ризиците на национално и локално ниво подразбира и „зајакнување на техничкиот и научниот капацитет за користење на постоечкото знаење и развој и примена на методологии и модели за проценка на ризици од катастрофи, ранливост и сложеност кон сите непогоди.“ (UNISDR 2015 Paragraph 24 j).

Сепак, според Aitsi-Selmi, Murray, Wannous et al. еден од најголемите предизвици за имплементација на Сендаи Рамката е „ограниченото знаење за постоечките мрежи меѓу научно-истражувачките институции и нивната активна улога во истражувањето на полето на намалувањето на ризиците од катастрофи, развој на капацитетите и други технички услуги.“ (Aitsi-Selmi, A., Murray, V., Wannous, C. et al. 2016, 6). Ваквата состојба на некоординираност може да доведе до непотребно и скапо повторување на веќе завршени истражувања, дуплирање на веќе превземени активности, отворање на веќе апсолвирани прашања, што потоа може негативно да се одрази на самиот процес на креирање политики.

2 „Политиките и практиките за менаџирање со ризици од катастрофи треба да се темелат на разбирање на ризикот од катастрофи во сите негови димензии на ранливост, капацитет, изложеност на луѓето и средствата, одликите на опасностите и животната средина. Таквото знаење може да се користи за проценка на ризиците, превенција и митигација како и за развој и имплементација на соодветна подготвеност и ефективен одговор кон катастрофите.“ (UNISDR 2015, Paragraph 23)

3 „Управувањето со ризици од катастрофи на национално, регионално и глобално ниво е од големо значење за ефективно и ефикасно менаџирање со ризиците од катастрофи. Потребни се јасна визија, планви, способност, насочување и координација во секторите и меѓу секторите, како и учество на релевантните чинители. Јакнењето на управувањето со ризици од катастрофи во насока на превенција, митигација, подготвеност, одговор, опоравување и обновување се нужни и поттикнуваат соработка и партнерство меѓу механизмите и институциите за имплементација на инструментите што се релевантни за намалување на ризици од катастрофи и одржлив развој.“ (UNISDR 2015, Paragraph 23)

Случајот со експертската димензија на македонската национална платформа за намалување на ризици од катастрофи може да послужи како илустрација. Во натамошниот текст ќе се осврнеме на следните прашања: Кои се досегашните искуства и научени лекции од вмрежувањето на научната и експертска компонента во насока на намалување на ризиците од катастрофи? Како, во услови на ограничени човечки, финансиски и материјално-технички ресурси, ефикасно и ефективно да се искористат капацитетите на македонската академска и научна заедница во правилното разбирање на ризиците? Како најдобро да се зајакне и формализира врската меѓу научната и академската заедница од една страна и носителите на одлуки од друга, со цел да се носат научно засновани политики и одлуки поврзани со намалувањето на ризиците од катастрофи?

ЕКСПЕРТСКАТА КОМПОНЕНТА НА НАЦИОНАЛНАТА ПЛАТФОРМА ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА РИЗИЦИ ОД КАТАСТРОФИ

Надоврзувајќи се на Рамката за акција од Хјого 2005-2015, Рамката од Сендаи препорача процесите на научно и академско вмрежување да се одвиваат во рамките на националните платформи за намалување на ризици од катастрофи. Следејќи ги овие генерални насоки, во периодот од 2007-2009 година беше развиен македонски модел на Национална платформа за намалување на ризици од несреќи и од катастрофи (НП), како повеќечинителски национален механизам кој пружа координација и дава политички насоки во доменот на намалување на ризиците од катастрофи (Ѓоргон 2011, 132).⁴

Со цел да обезбеди интегриран, ефикасен и ефективен пристап за превенција, рано предупредување, справување и надминување на последици од природни и од човек предизвикани несреќи и катастрофи, НП вклучуваше експертска димензија. Со цел да овозможи синергија меѓу науката и носителите на одлуки, експертското ниво се состоеше од правен, економско-социјален и академско-експертски совет.⁵ Како рамка која ги обединува носителите на највисоките државни овластувања во респективните области, како и врвни претставници на академската и на бизнис - заедницата и на невладиниот сектор, советите требаше да овозможат:

⁴ За Националната платформа Академик Ѓорѓи Ефремов напиша: “Посебен впечаток остава систематичноста во приодот кон развивањето на Националната платформа, обединувајќи ги националните и меѓународните практики, теориската и методолошка издржаност и практичната употребливост на понудените системски решенија. Втемелена врз парадигмата на поврзани садови и добро осмислени трансмисии, комплексна во пристапот, но едноставна во институционалната архитектура, Националната платформа е всушност една исклучителна интегрирачка алатка која ја гарантира синергијата на сите чинители што ја сочинуваат. Во таа смисла не е ни чудо што во меѓународни рамки е препозната како референтен модел за конзистентен пристап кон превенцијата, раното предупредување и справувањето со широкиот спектар на ризици и можни несреќи или катастрофи.” (Лазаревски, Ѓоргон, Талески 2010.)

⁵ Притоа, со цел успешно да ги извршуваат горенаведените надлежности, неопходно беше воспоставување на секретаријати кои би пружале административно-техничка поддршка на работата на советите, со што би се надминале практичните пречки, и би се создале услови за нормално функционирање на советите.

- вмрежување на постоечкиот експертски капацитет и негово активирање и ставање во функција на имплементација на НП;
- премостување на јазот меѓу носителите на највисоките државни овластувања и врвните претставници на академската и бизнис заедница и невладиниот сектор, со што се обезбедува носење одлуки поврзани со намалувањето на ризиците од несреќи и од катастрофи втемелени на научна основа;
- да пружаат совети за прашања поврзани со примената на намалувањето на ризиците од несреќи и од катастрофи и нивните спектибилни области;
- да учествуваат во изготвувањето на стратегиите, политиките, плановите и легислативата и да даваат мислења за предложените стратегии, политики, планови и легислатива.

Притоа, беше согледана потреба од функционално обединување на националните капацитети со цел овозможување медицинска, техничко-технолошка и конструктивно-градежна форензика, форензика на животната средина и форензика на телекомуникациските и информатичките мрежи. Исто така, не помалку важно беше и настојувањето да се обезбеди синергија и функционалност на расположивите капацитети за комплексни истражувања, координација на активностите во вршењето на експертизи и лабораториски испитувања од значење за превенција на цивилните ризици и опасности и рано предупредување, справување и надминување на последици од цивилни несреќи и катастрофи. Со таа цел беше воспоставена академска мрежа од 79 институти, истражувачки центри и опсерватории при МАНУ, УКИМ, УГД и некои од приватните македонски универзитети, како и национална мрежа на 173 лаборатории при академски институции, министерства и органи на државна управа (Лазаревски, Ѓоргон, Талески 2010, 118-126). Процесот на вмрежување покажа дека државата располага со значаен капацитет.

Сепак, поради дисконтинуитет и неколкугодишна стагнација во развојот на НП (Lazarevski, Gjorgon 2019, 58), експертската димензија беше запоставена, а академската и лабораториската мрежа беа занемарени. Дури четвртото издание на НП од септември 2019 година одново ја реafirмира потребата од подобрување на „соработката и дијалогот помеѓу научните и технолошките заедници и другите релевантни институции со цел да се обезбеди и научен пристап во креирањето на политиките“ (НПДРР 2019).⁶

6 „За подобра превенција, процена на ризици и подготвеност за ефективен одговор на катастрофи од клучно значење е разбирањето на ризиците од катастрофи со сите нивни димензии и карактеристики, ранливоста и изложеноста на луѓето и имотот. За попрецизно да се разберат ризиците од катастрофи, потребно е (на национално и локално ниво) да се пристапи кон прибирање, анализа и користење на релевантни податоци и практични информации и нивно соодветно споделување, ширење и дистрибуција до различните категории на граѓани и институции, како и пристап и достапност до овие информации во реално време; да се вршат периодични процени на ризици, ранливост и изложеност на опасности и да се изработуваат мапи на ризици со употреба на современи информациски и комуникациски технолошки иновации, јавно да се објавуваат и објаснуваат материјалните и човечки загуби од катастрофите, преку споделување на искуства и научени лекции соодветно да се обучат и едуцираат владини претставници и претставници од локалната самоуправа, граѓанскиот и приватниот сектор за тоа какви активности да преземат, да се подобри

За одново да се направи овој значаен исчекор, неопходно е повторно вмрежување на постоечките ресурси и капацитети. За таа цел потребна е не само поголема видливост за постоечките научно-истражувачки мрежи, организации и центри, туку и поголема транспарентност околу нивната соработка со креаторите на политики и носителите на одлуки. Со вмреженоста и добрата комуникација и размена на информации за истражувањата и наодите се овозможува истражувачите да го надградуваат и прошируваат знаењето за ризиците од катастрофи, наместо секогаш да почнуваат од почеток. Но, освен подобрената комуникација во рамките на научната заедница, вмреженоста ја зголемува тежината на научниот аргумент во процесот на креирање политики и носење одлуки и може да придонесе кон поквалитетно формулирање на проблемите и решенијата.

Академските и истражувачки мрежи имаат клучна улога во намалувањето на ризиците од катастрофи: ангажирање, споделување на знаење, интеграција и партнерство, иновации, проценка на ризици, поддршка за истражувањето, овозможување на поврзаност меѓу науката и политиките како и поддршка за тематските платформи (UNISDR 2015). Притоа, предноста на добро-вмрежената национална мрежа се состои во нивниот увид и познавање на националните и локалните состојби на полето на ризиците од катастрофи, што им овозможува многу полесно, побрзо и попрецизно да ги проценат ризиците, да ги детектираат потребите, и да ги понудат своите согледувања на креаторите на политики и носителите на одлуки.

Во тој контекст, сугерираме воспоставување на академски „Центар за извонредност“ од широк профил, релевантен за намалувањето на ризиците од катастрофи. Центарот за извонредност би бил платформа на знаења и вештини која ги поврзува истражувачите и практичарите овозможувајќи интердисциплинарна соработка и употреба на најдобри практики, втемелени врз прецизни научни процедури и протоколи.⁷ Мисијата на Центарот за извонредност во домен на

соработката и дијалогот помеѓу научните и технолошките заедници и другите релевантни институции со цел да се обезбеди и научен пристап во креирањето на политиките.“ (НПДРР 2019)

⁷ Според член 23 од Законот за научно-истражувачка дејност. „Службен весник на Република Македонија“ бр. 46/2008, 103/2008, 24/2011, 80/2012, 24/2013, 147/2013, 41/2014, 145/2015, 154/2015, 30/2016 и 53/2016, „Научен центар на извонредност е научна установа или група истражувачи која по својата оригиналност, значење и актуелност на постигнатите резултати во научно-истражувачката дејност спаѓа во редот на најквалитетните установи или групи истражувачи во светот во рамките на своето научно подрачје. Научниот центар на извонредност треба во својата работа да има остварено: силна поврзаност меѓу знаењето, истражувањето и иновацијата, односно тесна врска меѓу истражувањето и бизнисот; фокусирана истражувачка програма која вклучува интердисциплинарни теми, применети и базични остварувања; да има капацитет да обезбеди динамична, флексибилна и атрактивна работна атмосфера која придонесува за високи постигнувања на индивидуално и тимско ниво; механизми за подигање нови генерации научно-технолошки таленти; како и способност за остварување на динамичен партнерски однос со државните органи и единиците на локалната самоуправа. Посебните критериуми за прогласување и надворешна евалуација на научните центри на извонредност врз основа на меѓународни стандарди, на предлог на Националниот совет, ги пропишува министерот. Научниот центар на извонредност го прогласува министерот на предлог на Националниот совет, во согласност со кандидираниите научни установи или групи истражувачи, на основа на исполнетоста на критериумите од ставовите 2 и 3 на овој член, вреднувањата од членовите 47 и 48 на овој закон и постапка која задолжително вклучува меѓународна оценка. Научниот центар на извонредност е субјект на континуиран мониторинг и периодична независна надворешна евалуација за да се обезбеди највисок квалитет на резултатите и најефикасно користење на ресурсите.

менаџирање со ризиците од катастрофи би била да овозможи синергија на научниците и практичарите, на теоријата, методолошките насоки и практиката во сите релевантни аспекти поврзани со отпорноста кон катастрофите и намалувањето на ризиците од катастрофи и нивните последици (преку подготвеност, превенција, способност за одговор и за опоравување). Во таа смисла, целите и задачите би биле да се влијае врз јавното и квалификуваното/стручното мислење и да го насочува вниманието на Владата, невладините чинители и академската заедница во насока на утврдување на постоечките празнини, на воспоставување на потребните критериуми, на создавање, развој и одржување на капацитет, на пружање експертиза, подигнување на јавноста и градење на однос во согласност со крајната цел – превенирање несреќите и природните непогоди да прераснат во катастрофи (бидејќи човечкиот однос и институционалниот капацитет се всушност клучните фактори кои овозможуваат несреќите да прераснат во катастрофи). Центарот на извонредност би требало да ја обезбедува врска и комуникација меѓу носителите на политички одлуки и експертската јавност, како и меѓу самата експертска и стручна јавност; да пружа совети за прашања поврзани со примената на намалувањето на ризиците од несреќи и од катастрофи и нивните респектибилни области; да учествува во изготвувањето на стратегиите, политиките, плановите и легислативата; да дава мислења за предложените стратегии, политики, планови и легислатива, а кои би биле доставени од страна на телата и органите на Националната платформа.

УЛОГАТА НА НАЦИОНАЛНАТА КООРДИНАЦИЈА ВО ВМРЕЖУВАЊЕТО НА НАУЧНИТЕ И ЕКСПЕРТСКИТЕ КАПАЦИТЕТИ

Поаѓајќи од поливалентност на ризиците, засегнатите целни групи и надлежните институции на државно и локално ниво, а со цел да се избегне создавањето на паралелни мрежи што независно едни од други би работеле на истата проблематика, неопходна е координација на повторното вмрежување на научните и експертските капацитети. Таа улога би можело да ја обавува националната координација за имплементација на НП за намалување на ризици од катастрофи. Националната координација како функција во рамките на Владата, формално беше воспоставена со именување на Национален координатор⁸ во април 2010 година, иако без јасно ниво дефинирани надлежности.⁹

Независната надворешна евалуација ќе истражува како научниот центар на извонредност ја исполнува својата цел, односно неговата ефективност, одржливост, ефикасност и релевантност на активностите со целите зацртани во Националната програма. Резултатите од евалуацијата ќе се објавуваат транспарентно. Научен центар на извонредност се прогласува за период од три години. По истекот на периодот од три години, врз основа на ново вреднување, може повторно да се прогласи за научен центар на извонредност, за три години.“

8 Во претходно спомнатата публикација (2010, стр. 9), веќе е посочено дека “се разгледува и потребата од воспоставување на функцијата Национален координатор за имплементација на Националната платформа, дополнително на Центарот за управување со кризи како самостоен орган на државна управа задолжен од Владата на Република Македонија да пружа стручна и административна поддршка на целиот процес и на Националната платформа во целина”.

9 Односот кон функцијата Национален координатор укажува на дијаметрално спротиставени видувања.

Првичната идеја беше Националниот координатор да ги координира сите активности и субјекти опфатени со НП за намалување на ризици од (цивилни) катастрофи¹⁰. Тоа значи да бидат координирани сите министерства и самостојни органи на државна управа и да се обезбеди стручна и административно-техничка поддршка и на локална самоуправа, како и координација во врска со ангажирањето на јавните претпријатија и трговските друштва и производствените капацитети од посебно значење, надвор од структурите на Владата.

Како систематски напор за анализирање и намалување на факторите што можат да доведат до катастрофи, намалувањето на ризиците од катастрофи подразбира постоење на силна експертска компонента. Бидејќи во меѓувреме не се прецизно утврдени надлежностите на Националниот координатор, цениме дека сеуште се актуелни размислите од времето кога беше воспоставена таа функција. Имено:

1. Националниот координатор за имплементација на НП би требал да ги следи: состојбите и процесите и да ги координира активностите и дава насоки до субјектите што ја сочинуваат НП; активностите за јакнење на институционалниот капацитет за експертиза заради намалување на ризици и за експертиза за утврдување на причинско-последичниот след на настани при несреќи и катастрофи; водењето на централен регистар на ресурси (организациски, човечки и материјално-технички) од значење за намалување на ризици од катастрофи и за одговор при нивно настанување и предлага до Владата мерки за негово унапредување.
2. Националниот координатор би требал да ја следи и да ја координира работата за изготвување: стратегии, политики и легислатива во функција на намалување на ризици од несреќи и катастрофи и за одговор при нивно настанување; методологии за проценка на ризици; проценки за ризици; сценарија и планови за одговор на ризици и опасности или настанати несреќи или катастрофи;

Имено, за разлика од второто издание на НП од 2009, при третото ревидирано издание на НП од 2011 година се проблематизира воспоставувањето на “дополнителна институција “Национален координатор” за имплементација на НП, со недефинирани функции и задачи и негово навлегување во надлежностите на институциите” (НПДРП 2011,). Во четврто ревидирано издание од 2019, пак, спротивно на претходното видување се упатува на “Надлежност на Националниот координатор за имплементација на Националната платформа за намалување на ризици од несреќии катастрофи на Република Северна Македонија”, таксативно набројувајќи дека Националниот координатор ”ја анализира и следи имплементацијата на Националната платформа за намалување на ризици од несреќи и катастрофи, ја проучува и анализира системската поставеност на системот за кризи, подготвува анализи и информации за дејствувањето и функционалноста на системот за кризи, предлага решенија за обезбедување на поголема ефективност и ефикасност на системот за кризи, во соработка со субјектите на системот подготвува тригодишен Акциски план за развивање и јакнење на капацитетите на системот за кризи, имплементација на меѓународните стандарди за јакнење на отпорноста од катастрофи и друг вид на кризи, раководи со Комитетот за координација и имплементација на Националната платформа за намалување на ризици од несреќи и катастрофи, ја информира Владата на Република Северна Македонија за состојбите во системот за кризи, учествува во работата на Управувачкиот комитет и сл.” (Национална платформа за намалување на ризици од катастрофи 2019,).

10 Тоа значи вклучително и силите за заштита и спасување и други релевантни служби, како и инспекцискиот надзор во сите домени каде институционалните пропусти или грешки можат да резултираат со загрозување на здравјето и животот на граѓаните и на материјалните добра.

стандардни оперативни процедури (за превентивно следење и контрола на состојбите; за одговор при настанати несреќи или катастрофи)

3. Националниот координатор би требал да ја следи и да ја координира работата за развивање: единствен модел на оперативен систем за одговор при настанување на несреќи и катастрофи (Emergency Operation System & Incident Command System) и единствен систем за осигурување од последици од несреќи и катастрофи.
4. Националниот координатор би требал да ги следи и да ја информира Владата за состојбите и проблемите во домен на: кадровското екипирање и оспособување на институциите опфатени со НП, а во функција на намалување на ризици од несреќи и катастрофи и подготвеност за одговор во случај на нивно настанување; материјално-техничкото опремување на институциите опфатени со НП.
5. Националниот координатор би требал да доставува предлог за свикување на седници на органите и телата на НП и да предлага точки за дневниот ред.
6. Националниот координатор би требал да ги разгледува, да дава мислење и сугестии на предлог-верзиите што се доставуваат на разгледување и усвојување до Влада и тоа планот за работа на органите и телата на НП; финансискиот план за обезбедување на тековни активности (за намалување на ризици од несреќи и катастрофи) и за реагирање при вонредни настани (во функција и одговор во случај на нивно настанување), како и плановите за вежби и проверка на кадровскиот капацитет и материјално-техничката подготвеност за одговор при настанување на несреќи и катастрофи.
7. Националниот координатор би требал да обезбедува координација и соработка со НП на други земји и со меѓународни организации со надлежности во домен на намалување на ризици од катастрофи и да ја координира и следи соработката што институции ја остваруваат во тој домен со институции од други земји и со меѓународни организации.
8. Националниот координатор би требало да ја известува Владата и да предлага мерки во врска со предметите од негова надлежност; тековните состојби за превенцијата од настанување на несреќи и катастрофи; да ги спроведува одлуките на Владата и, во таа смисла, да дава насоки и рокови за реализација до субјектите што ја сочинуваат НП; да предлага до Владата измени и дополнувања на НП, како и да врши други работи во овој домен, а по налог на Владата.

Националниот координатор би требало да соработува и со институциите кои вршат проценка и утврдување на правните и финансиските импликации од цивилни ризици и опасности¹¹ (вклучително и осигурување од последици од цивилни

11 Наведеното имплицира експертиза во домен на утврдување на (1) трошокот за подготовка и превенција наспроти проценетата штета (изразена во пари) при настанување на цивилна несреќа или катастрофа; (2) направените трошоци при спроведување на мерки и активности за справување со настаната несреќа или

несреќи и катастрофи) како и со институции што имаат капацитет за форензичката реконструкција односно утврдување на причините и причинско-последичните врски при настанување на цивилни несреќи и катастрофи и на последиците од нив.

Наведеното упатува на улогата на Националниот координатор во остварувањето на координација на експертско ниво (при донесување експертски/стручни одлуки) како поткрепа на процесот на утврдувањето политики и како фактор на синергија при оперативното спроведување на донесените политички одлуки и редовното спроведување на законските надлежности.

ЗАКЛУЧОК

Кога би се обиделе уште еднаш да го прецизираме значењето на експертскиот пристап но и интегративната и насочувачка улога на функцијата Национален координатор, а во духот на препораките од Сендаи, би потсетиле на потребата од оптимализација при планирањето и ангажирањето на реално расположивите ресурси и надоместување на ограничувањата (во кадровска, материјално-техничка и финансиска смисла) преку систематско развивање експертиза во засегнатите области. Во таа смисла, постигнувањето на потребното ниво на ефективност и ефикасност на Националната координација при имплементацијата на Националната платформа логично е да се потпира врз изградениот капацитет за планирање и превземање реални чекори за превенција од евентуални природни и од човек предизвикани катастрофи, односно: методологиите¹² за предвидување на последици од катастрофи (вклучително и методологии за проценка на расположивиот капацитет за превенција и справување, како можна силна страна или слабост); наменските буџетски средства за намалување на ризикот од катастрофи; критериумите и индикаторите за мерење на ефикасноста на механизмите за намалување на ризикот од катастрофи на сите нивоа; воспоставуваните механизми во функција на отпорност на населените места кон природни и од човек предизвикани несреќи и ризиците за катастрофални последици што од нив можат да произлезат; подигнување на јавната свест за ризиците од катастрофи; како и сериозен третман на ризиците кои досега не го добива потребното внимание од различни причини, било заради проценката за

катастрофа наспроти штетата (изразена во пари) од настаната несреќа или катастрофа; (3) проценка и пресметка на непосредна штета во моментот; (4) проценка и пресметка на одложени штети и трошоци и (5) проценка и пресметка на индиректни штети и трошоци.

12 Методологии (во контекст на конкретната платформа) за проценка на ризици и опасности и последици од нивно настанување (Методологија за проценка на ризик од настанување на појави што имплицираат ризик и опасност; Методологија за проценка на отпорност и ранливост на заедницата; Методологија за проценка на фактичкиот и потребниот капацитетот на надлежните институции; Методологија за проценки на штети и загрозуеност при веќе настанати несреќи и катастрофи, како и Методологија за проценки на финансиски импликации), методологија за мапирање на ризици и опасности односно методологија за утврдување локација (каде); контекст што води кон создавање критична маса (како) и очекуван интензитет на појавата (колку), како и методологија за следење на критични фактори кои самостојно или во комбинација имплицираат ризик од настанување на несреќа или катастрофа.

занемарливост на веројатноста за нивното случување или заради реална неможност односно нерасполагање со капацитет за следење и справување со такви ризици.

Разбирливо, препораките дадени низ експертска призма (вклучително и дадените во овој труд) својата употребна вредност ја добиваат зависно од проценката на политичкиот фактор кој не секојпат има разбирање и интерес за проблематиката за која станува збор.

BIBLIOGRAPHY

Aitsi-Selmi, A., Murray, V., Wannous, C. et al. Reflections on a Science and Technology Agenda for 21st Century Disaster Risk Reduction. *Int J Disaster Risk Sci* 7, 1–29 (2016). <https://doi.org/10.1007/s13753-016-0081-x>

Влада на Република Северна Македонија. (2019). Национална платформа за намалување на ризици од катастрофи. Четврто ревидирано издание.

Центар за управување со кризи. (2011). Национална платформа на Република Македонија за намалување на ризици од катастрофи. Трето ревидирано издание.

Законот за научно-истражувачка дејност. „Службен весник на Република Македонија“ бр. 46/2008, 103/2008, 24/2011, 80/2012, 24/2013, 147/2013, 41/2014, 145/2015, 154/2015, 30/2016 и 53/2016.

Ѓоргон, Н. (2011). Намалување на ризици од катастрофи: Европски искуства – македонски модел. Скопје: ИАА.

Lazarevski, P., Gjorgon, N. “National Platform for Disaster Risk Reduction 2009-2019: Continuity or Discontinuity?”. *International Yearbook. Faculty of Security – Skopje, University of “St. Kliment Ohridski”- Bitola*. 2019/2. DOI:10.20544/IYFS.39.2.19.P05

Лазаревски, П., Ѓоргон, Н., Талески, М. (2010). Национална платформа на Република Македонија за намалување на ризици од несреќи и од катастрофи. Скопје: Центар за управување со кризи.

IDNDR. Yokohama Strategy and Plan of Action for a Safer World: guidelines for natural disaster prevention, preparedness and mitigation. World Conference on Natural Disaster Reduction. Yokohama, Japan 23-27 May 1994. URL: <https://www.preventionweb.net/files/8241_doc6841contenido1.pdf>.

UNISDR. (2005). Hyogo Framework for Action 2005-2015: Building the Resilience for Nations and Communities to Disasters. <<https://www.unisdr.org/2005/wcdr/intergover/official-doc/L-docs/Hyogo-framework-for-action-english.pdf>>.

UNISDR. (2011). Hyogo framework for action 2005–2015: Building the resilience of nations and communities to disasters. Mid-term Review 2010–2011. <http://www.unisdr.org/we/inform/publications/18197>. Accessed 08 Feb 2016.

UNISDR. (2015). Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030. <http://www.unisdr.org/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf>.

UNDRR. (2019). Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction. <<https://gar.unisdr.org>>.

